ARXIU ROSENSTINGL

El jueu a qui li deien que un català és pitjor que un jueu

Arnold i Rutta Rosenstingl, un matrimoni jueu que fugia dels nazis, van refugiar-se a Barcelona l'any 1940. En ple franquisme, van refer la comunitat jueva, a prop del call. Arnold va esdevenir un dels millors antiquaris de la ciutat i Rutta va participar en la renovació de l'art català. El fill, Emmanuel, explica per primera vegada a EL TEMPS la increïble aventura dels Rosenstingl, una història amb personatges tan il·lustres i variats com Lampedusa, Freud, Manolo Hugué i Robert Graves.

El llibre de Giuseppe Tomasi di Lampedusa *Viaggio in Europa. Epistolario 1925-1930* (Mondadori. Milà, 2006), traduït enguany a França per Seuil (*Voyage en Europe*), acaba amb la paraula "Barcelona". Però no l'escriu l'autor d'*El Guepard*, sinó l'anotador, Salvatore Silvano Nigro.

A la darrera carta de l'epistolari, datada el 16 d'octubre de 1938, Lampedusa notifica a Teresa Piccolo, tia seva: "El pobre Rosenstingl ha fet tot allò que ha pogut, però les condicions polítiques li han estat adverses." I l'anotador escriu: "Jueu refugiat a Palerm durant la promulgació de les lleis racials del 1937. Era el bibliotecari de Pietro Emmanuele Sgadari di Lo Monaco (Bebbuzzo). Rosenstingl aconseguí d'emigrar a Espanya i va obrir una botiga d'antiguitats a Barcelona."

Però quan va arribar-hi? Era alemany? Va tornar? On era l'establiment? Va tenir problemes pel fet de ser jueu a l'Espanya feixista?

No hi ha cap Rosenstingl a la guia de telèfons. Si algú pot saber-ne res és l'antiquari Artur Ramon, fill d'antiquari, el del carrer de la Palla.

"Jo era molt petit –diu Artur Ramon–, però me'n recordo perfectament. Era un personatge singular. Tenia molt bon gust i, com la seva dona, una gran formació cultural. Es va especialitzar en arqueologia. També tenia ceràmica, persa i catalana, i algun dibuix de Manolo, perquè eren amics. La seva botiga tenia sabor de col·leccionisme. Va batejar-la amb el nom de pila, castellanitzat, Arnaldo. La va obrir ben a prop del nostre establiment, una mica més amunt, al número 29, i vivia, amb la dona, que era pintora, i un fill, just al davant, la número 14, en una casa que van tirar a terra per fer-hi la placeta de Frederic Marès. La botiga ara és l'aparador d'una sabateria que dóna al carrer dels Boters i, entremig, va ser una de les entrades de la llibreria Puvill."

Si era un antiquari destacat, Frederic Marès n'ha de parlar a les seves memòries. Efectivament. Marès el presenta com un home de poques paraules i introvertit, però només en aparença. "Certes dificultats idiomàtiques –escriu– i certes peculiaritats racials, diguem que era jueu, li donaven un aspecte esquerp que s'esvaïa tan bon punt s'establia contacte amb ell."

EL TEMPS

Arnold Rosenstingl, a la seva botiga d'antiquari de Barcelona, oberta l'any 1950. Havia estat acollit per Giuseppe Tomasi di Lampedusa –aquí, en un retrat de Casimiro Piccolo– a Palerm, i ara apareix esmentat en un epistolari de l'autor d'*El Guepard*.

El col·leccionista diu que era una parella culta, cosa no corrent entre els professionals del negoci d'antiguitats. Que van cursar estudis al Vaticà, on van viure refugiats durant la Segona Guerra Mundial. I que algunes de les millors peces de més alta categoria que es van vendre al carrer de la Palla van sortir de la seva botiga. Diverses vegades n'hi va comprar de cotització internacional. Si haguessin tingut més facilitats econòmiques, "els Rosenstingl haurien estat uns autèntics antiquaris". A més, "enderiat per l'erudició, s'oblidava sovint del negoci".

Marès clou el retrat dient que la botiga del carrer de la Palla la va tenir oberta als anys 50. Què va passar, doncs, entre aquell 38 de la Itàlia contrària als jueus i els anys 50?

Un cop més, Artur Ramon ens en dóna la pista. El fill se'n va anar a viure a França. Per sort, no és un nom corrent, ni entre els noms jueus, i els primers Rosenstingl que trobem, unes germanes metgesses, Sophie i Agnès –en una petita ciutat, via telefònica– són nétes de l'antiquari. Elles ens posen en relació amb el pare, Emmanuel, fill del *pobre* Rosenstingl.

Emmanuel va deixar el negoci familiar. Va estudiar física nuclear a França i, gràcies al seu poliglotisme, va trobar una bona feina a la indústria mèdica francesa. Però té totes les respostes. I una vida fascinant, compartida amb els pares a la Barcelona dels 40 i els 50 –exactament, fins al 1958– que forma part de la història viva –popular i cultural– de la ciutat, d'una ciutat que, malgrat la dictadura i l'autarquia, va ser cosmopolita i molt tolerant amb els jueus. Una vida amb una curiosa perllongació mantinguda fins als nostres dies que es diu Mallorca, concretament Ca n'Arnau de Deià, i que s'enriqueix amb un dels molts personatge il·lustres que han envoltat la vida dels Rosenstingl, Robert Graves.

Els anys 40. Els Rosenstingl, Arnold, Rutta i el petit Emmanuel, van arribar a Barcelona l'any 1940, fugint, efectivament, de la Itàlia feixista.

Emmanuel tenia dos anys. Havia nascut el 23 de març de 1938 a Palerm. El vaixell, Conte Franca Faccio, venia de Gènova.

"Vam arribar –diu Emmanuel– amb el passaport hongarès del pare, que encara era vàlid, però sense possibilitat de renovar-lo, i amb visat del Vaticà. El pare havia nascut l'any 1899 a la ciutat hongaresa de Szombathely. La mare, a Berlín, el 1907. De soltera, Rutta Block. Com a pintora, va adoptar el nom artístic de Rutta Rosen. Aquest estiu, a Deià, la galeria Sa Tafona li va dedicar una exposició retrospectiva."

Fugint del nazisme, i seguint trajectes diferents, però amb formacions coincidents, la medicina, Arnold i Rutta es van conèixer al palau del príncep de Lampedusa. Rutta havia anat a Palerm per convalidar els estudis de medicina i pel clima, favorable a la seva salut delicada. Arnold ja hi vivia, en estreta relació amb la vella noblesa siciliana, fent de bibliotecari, secretari o preceptor dels fills. A més de bibliotecari del baró di Lo Monaco, conegut per Bebbuzzo, crític d'art famós per la seva hospitalitat i mecenatge, va ser preceptor del fill de Conrado Valguarnera, el príncep Niscemi.

Arnold i Rutta es van casar civilment a Palerm, però el príncep de Lampedusa els va aconsellar que celebressin la cerimònia religiosa i van fer-ho a la sinagoga de Roma. Lampedusa els va pagar el viatge.

El príncep Niscemi visità els Rosenstingl a Barcelona. "Va venir –ens diu Emmanuel– per parlar amb el bisbe de la revalidació dels seus títols de comte de Caldes. El vaig acompanyar per la ciutat i em va regalar cinc dòlars, llavors cent pessetes, amb les quals vaig comprar la primera bicicleta."

Arnold havia estudiat medicina a Viena. Neurocirurgia i psicologia. Va assistir a les històriques conferències de Sigmund Freud i el va saludar, perquè el coneixia personalment.

Freud, col·leccionista de peces d'arqueologia i de tapissos, era client de la botiga d'antiquaris que el pare tenia a Szombathely. El pare d'Arnold, descendent d'una llarga dinastia de rabins i antiquaris, dirigia una xarxa d'establiments repartits per l'Europa central. Havia cedit a la vocació mèdica del fill a condició que es familiaritzés amb el negoci familiar del comerç d'art. Va completar l'aprenentatge a la sucursal que la seva germana tenia precisament a Viena.

No podia saber, llavors, que, per culpa del nazisme, hauria de seguir la tradició familiar, exiliat a Barcelona i sense poder exercir la medicina ni la psicologia.

ARXIU ROSENSTINGL

El bust d'Arnold Rosenstingl, bronze fet per Manolo Hugué. L'artista va establir una relació molt estreta amb els Rosenstingl, tant amb l'antiquari com amb la seva dona, la pintora Rutta Rosen.

Rutta s'havia doctorat en medicina a Berlín i durant les classes d'anatomia es va apassionar pel dibuix. Es va educar en contacte permanent amb l'art. La mare havia estat cantant d'òpera i era neboda del pintor impressionista Lesser Ury. Un any va viure a Lausana per perfeccionar l'idioma francès.

El règim nazi li va prohibir d'exercir la medicina i el 1935 es va exiliar a Palerm, on va haver d'estudiar dos anys per poder convalidar el títol. Sense abandonar la vocació artística: va estudiar pintura amb grans pintors del moment, com Renato Guttuso, i va participar en diverses exposicions.

Els nobles sicilians van recomanar Arnold al cardenal Montini, futur Pau VI, i va ser admès com a estudiant bibliotecari al Vaticà. Però finalment el Vaticà els va fer deixar el país quan l'antisemitisme feixista es va endurir.

La primera intenció era anar-se'n a Sud-amèrica. De moment, però, van provar fortuna a Barcelona i van veure que seria factible d'establir-s'hi, tot i que no hi coneixien ningú, a banda de tres o quatre jueus refugiats com ells. Només portaven una adreça a la butxaca, la del doctor Sarró, deixeble de Freud.

No tenien cap passaport vàlid, ni podien demanar la nacionalitat espanyola. Però es van empadronar a la ciutat i, amb el document, van obtenir la cartilla de racionament, que els donava dret a moure's per Barcelona com un ciutadà més.

Després de viure provisionalment a l'Eixampla, van establir-se al principal del número 14 del carrer dels antiquaris, el de la Palla.

Arnold es fa corredor. Arnold va trobar un forat per introduir-se en el comerç de l'art sense haver de fer cap inversió. Es va fer corredor. Entre el comerç dels Encants i el comerç de la Palla. Aquells anys, encara es podien trobar, als Encants, monedes romanes, barrejades amb monedes modernes, si eres un expert com ell. I alguns companys exiliats, bo i sabent que era un *connaisseur*, li van confiar les darreres peces de valor salvades del naufragi perquè les negociés amb els antiquaris.

El principal del número 14 del carrer de la Palla era prou gran per a fer-hi tertúlies i rebre visites de companys exiliats. A l'hivern, al voltant d'un braser.

Un advocat hongarès jugant interminables partides d'escacs amb un patriarca polonès: heus ací el germen d'allò que fou un dia la comunitat jueva. Haberl, restaurador de tapissos alemany, netejava a la banyera el Chiraz descobert per Arnold a casa d'un drapaire. Un capellà austríac demanava a la mare que s'assegurés que la seva futura amant no tenia cap malaltia venèria... I, entre els compatriotes d'Arnold, hi havia l'escriptor Andras Laszlo i un antic esportista d'esgrima olímpic.

Tertúlia artística. Per la vocació de la mare, la tertúlia es va fer artística. El fill hi recorda, entre els habituals, Josep Maria de Sucre, el dominicà Jaime Colson i el francès Robert Helman. Rutta va participar activament en dos dels primers moviments renovadors de la postguerra, La Campana de Sant Gervasi i Cobalto 49. Exposa diverses vegades a Barcelona i a Mallorca, fins el 1961, quan el seu marit emmalalteix. Després de la mort del marit, l'any 1964, es dedica de ple a l'arqueologia. Publica articles i estudis a revistes de tot el món i participa en congressos fins a la seva mort, escaiguda ara fa deu anys.

Un cop establert com a corredor reconegut, Arnold lloga una parada als Encants. Però continua a la banda pobra del negoci. El marge gros se l'enduien

Emmanuel Rosenstingl, a Dalt, amb obres de la seua, Ruth Rosen. L'estiu passat, la galeria Sa Tafona li va dedicar una exposició retrospectiva. L'artista va participar en els moviments renovadors durant la postguerra, a Barcelona.

ANDREW MACLEAR

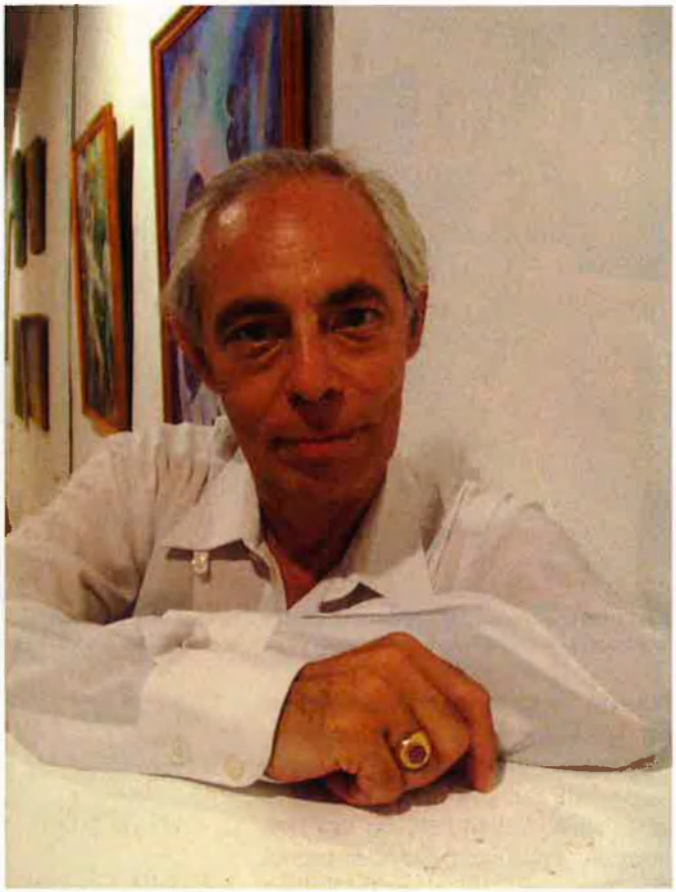

els antiquaris, cosa que, com a fill d'antiquari il·lustres, l'anguniava. Calia tractar directament amb els col·leccionistes. Va fer el pas el gener del 1946.

Aquell mes va poder repartir una targeta –la Biblioteca de Catalunya en conserva una– en la qual convidava tothom a visitar una nova botiga acabada d'instal·lar a la ciutat. No era al rovell de l'ou dels antiquaris, al carrer noble de la Palla, però ben a prop, al carrer de Sant Domènec del Call número 11, precisament al costat d'on hi havia hagut la sinagoga major del call. Els jueus tornaven al call de Barcelona sis segles més tard.

Però els col·leccionistes que feien el recorregut de la Palla cap a Banys Nous no s'hi endinsaven, pel call. De totes formes, aquí ja va poder començar a especialitzar-se. En ceràmica va ser considerat una autoritat. Els seus col·legues li van donar el títol de *rei de la ceràmica.*

De feia temps, tenia ullada una botiga del davant de casa, una terrisseria, i el 1950 la va poder llogar. Marès tenia raó: Rosenstingl tenia una botiga al carrer de la Palla, als anys 50.

L'èxit, ens diu Emmanuel, va ser immediat. De seguida va fer-hi tertúlia estable amb els artistes. Hi recorda el ceramista Llorenç Artigas i l'escultor Eudald Serra. Entre les nombroses personalitats que van entrar al número 29 del carrer de la Palla es destaca Frederic Marès. Fa poc, Emmanuel va visitar el Museu Marès amb les seves filles i els anava indicant: "Mireu aquest capitell romà, aquest bust gòtic: van pertànyer al vostre avi."

També n'era client il·lustre Gonzalo Figueroa, duc de la Torre, copropietari de mines de plom i argent. L'aristòcrata comprava bronzes ibèrics, comerç del tot prohibit. "Per sort –diu Emmanuel–, la posició excepcional de don Gonzalo ens assegurava una perfecta immunitat."

En una ocasió, don Gonzalo va arribar amb una escultural fotògrafa americana. Volia incrementar el seu arxiu d'imatges amb objectes de l'establiment. Era Ingeborg Morath, futura dona d'Arthur Miller.

Manolo, pare adoptiu. Yves Revelli, cònsol de França i un dels habituals a la casa familiar dels Rosenstingl, va presentar-se un dia amb Manolo Hugué. "Immediatament, es va establir una gran afinitat entre l'artista i els pares", ens diu Emmanuel. "I un diumenge de tardor del 1943 vam anar a visitar-lo al seu mas de Caldes de Montbui. Ens hi va convidar per demanar l'opinió sobre un Bonnard que creia fals. Em va rebre amb un 'Bon dia Manel, com vas?' Més tard, per refer-me d'una malaltia, vaig passar uns quants dies al Mas Manolo i em va tractar com un fill seu. Puc dir que Manolo va ser el meu pare adoptiu."

De mica en mica, Arnold es va convertir en col·leccionista de Manolo. Gran part d'aquesta col·lecció es vengué quan l'antiquari va haver de menester diners per a obrir la botiga. Però no el bust d'Arnold en bronze que li va fer.

Curiosament, dos grans antiquaris del carrer de la Palla, separats per només un parell de cases, Rosenstingl i Artur Ramon, han compartit la mateixa passió per Manolo. Artur Ramon li ha dedicat diverses exposicions i el darrer membre de la nissaga, Artur Ramon i

ARXIU ROSENSTINGL

ARXIU ROSENSTINGL

Una de les conferències que el crític d'art Pietro Sgadari di Lo Monaco, Bebbuzzo, va fer, a final dels anys 30, al seu palau de Palerm. Arnold Rosenstingl, mig tapat, al fons, i al costat de la porta blanca, era el seu bibliotecari. Postal de Bebbuzzo, amb la seva foto, enviada a Rosenstingl el 1940.

Navarro, és autor, amb Jaume Vallcorba, de l'*Àlbum Manolo Hugué* (2005).

La segona gran amistat dels Rosenstingl es diu Robert Graves. Van trobar-se a Palma. Arnold i Robert van rivalitzar dient jocs de paraules en hebreu. Tres mesos més tard, el seu fill William ingressava en una clínica de Barcelona amb el peu trencat, i el contacte es va fer més personal, estès als dos fills, de la mateixa edat. Les trobades amb els Graves, a Mallorca i a Barcelona, s'intensificaren, fins al punt que els Rosenstingl van comprar una casa a Deià, al poble dels Graves.

Català versus alemany. Emmanuel parla català. El va aprendre gràcies a la minyona, Josefina, una aragonesa criada de ben petita a Barcelona, "que era més catalana que els nadius", ens diu. I, naturalment, a la vida del carrer, ben intensa i ben catalana, en aquell Barri Gòtic absent de turistes. Josefina també li va recordar com era la Barcelona del carrer d'abans de la guerra, amb les festes de Carnaval, substituïdes per les festes religioses del Corpus i la Setmana Santa.

La llengua preferent d'Emmanuel acabà essent el francès –va estudiar al Liceu Francès i a la Sorbona–, però només té coneixements elementals de la llengua en la qual parlaven i es van enamorar els seus pares, l'alemany. Els pares mai no li van parlar en alemany. Primer ho feien en italià i després, en

> Arnold i Rutta, que s'havien enamorat en alemany, no van voler parlar mai al fill en aquesta llengua: era la dels nazis.

castellà. La raó és senzilla i esfereïdora: van identificar la llengua amb el nazisme i no volien que el fill l'aprengués.

A la mare, la idea de reveure Alemanya se li feia insuportable. De gran, va demanar la jubilació que li hauria correspost si Hitler no hagués arribat al poder. Per a obtenir-la, calia anar a Alemanya a signar uns papers. S'hi va negar. Un amic va aconseguir que Bonn enviés els documents a l'ambaixada alemanya de Londres i Rutta va desplaçar-s'hi per signar-los.

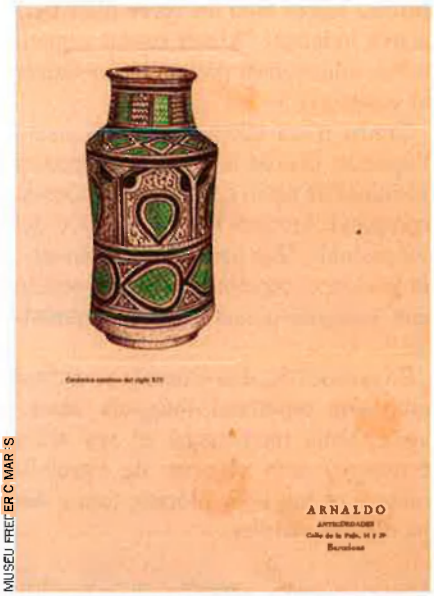

MUSEU FRED ER C MARÈS

Felicitació de Nadal dels Rosenstingl, amb el dibuix d'un pot de ceràmica.

"Un dia –ens diu Emmanuel– vaig sorprendre la mare plorant mentre llegia una postal de Berlín, la darrera d'una sèrie que guardava. Era l'última de la seva mare. La meva àvia es limitava a indicar-hi el seu número de deportació i acabava amb la promesa d'escriure de nou quan arribés a Polònia."

Rutta, recorda el fill, va viure envoltada pels retrats de la família pintats pel besoncle Lesser Ury. "Espoliades pels nazis, algunes d'aquestes obres, potser el retrat del meu parent Walther Rathenau, ministre assassinat pels pangermanistes –tràgic presagi per a la família– encara ara deuen anar de subhasta en subhasta, o decorar algun saló noble." Una altra raó per a no voler saber mai més res del seu país.

Emmanuel descobreix que és jueu. Emmanuel no va saber que era jueu, ni què era ser jueu, fins a cinc anys. "La sorpresa va ser notable", ens diu. "De la religió, només n'apercebia l'omnipresència del catolicisme al barri, sense fer-me cap pregunta. L'omni-

ARXIU ROSENSTINGL

ARXIU ROSENSTINGL

Emmanuel, amb els seus pares, en una foto dels anys 60. La botiga d'antiguitats Arnaldo era al carrer de la Palla número 29, al davant de l'actual placeta de Frederic Mares. Després va ser ocupada pel llibreter Puvill i ara és l'aparador posterior d'una sabateria del carrer dels Boters.

presència de les sotanes negres i dels barrets de capellà. La de les botigues d'objectes religiosos de tota mena, de ciris a maredeéus. Això sí, admirava l'elegància dels vestits de la primera comunió, els mariners i les petites núvies. I esperava que un dia jo aniria de mariner. Sabia, dels jueus, que havien penjat Jesús."

El català, pitjor que el jueu. També havia sentit parlar-ne quan, clients que desconeixien el cognom de l'antiquari i que s'hi sentien confiats, perquè era de parla castellana, comentaven, davant els Rosenstingl: "Els catalans són pitjor que els jueus."

Emmanuel va ser format en la religió i els rituals jueus. Cada dilluns "un avi venerable, anomenat Bluemenfrucht, em familiaritzava amb la llengua hebraica". El pare, liberal en el menjar, però educat en la tradició més ortodoxa, mantenia la prohibició de la carn de porc. Després va saber que el pare havia estat membre actiu del moviment sionista.

Però no van tenir problemes greus, pel fet de ser jueus. "Fins i tot durant els anys 40, quan la Falange dominava el carrer, mentre els jueus fossin discrets, no havien de patir per res. Una anècdota ho il·lustra. Cap al 1942, el pare va tancar un tracte i a l'hora de cobrar li van dir que no li donarien res, i l'amenaçaren de fer-lo expulsar per jueu. El pare va denunciar el cas a la policia i un agent va obligar aquella persona a pagar la transacció convinguda."

I quan va assolir un cert prestigi com a antiquari d'anomenada que subministrava peces a museus, un dia va anar a visitar-lo un comissari de policia per oferir-li la nacionalitat espanyola. El problema és que exigien que els orígens jueus de la família s'eliminessin de l'expedient, i el pare no ho va acceptar.

Ben aviat, però d'amagat, la comunitat jueva va obrir una sinagoga en un pis de l'Eixampla, i una parella polonesa, un restaurant casher al seu pis. I si volien celebrar l'aniversari d'algun nen, com va ser un dia el cas d'Emmanuel, reservaven tot el Saló Rosa, al passeig de Gràcia.

Arnold va contribuir de forma decisiva al procés de renaixement del judaisme barceloní. Una anècdota dóna constància del paper cabdal que va tenir-hi. "Un dissabte que, com de costum –diu Emmanuel–, m'estava a la botiga, va entrar-hi un oficial de la marina dels Estats Units. No ens va sorprendre, perquè acabava d'arribar el portaavions Midway al port de Barcelona. Era la primera visita oficial de la Navy americana. Però no venia pas per l'art antic. Era el capellà del portaavions i li va dir al pare que els *marines* jueus li havien demanat d'anar a la sinagoga aquell dissabte i que al consolat li havien dit que ell podria adreçar-los-hi."

I una segona anècdota: l'abat de Montserrat el va cridar al monestir perquè datés uns rotlles de la Tora.

El pare també va aconseguir que al Liceu Francès, l'hora destinada a educació religiosa es convertís en educació hebraica per al seu fill i per als restants estudiants jueus. "Les excel·lents relacions dels pares amb Pierre Desffontaines, el cèlebre geògraf, llavors director de l'Institut Francès de Barcelona, i amic de Josep Maria de Sucre, tingueren, sens dubte, un gran paper en l'èxit de la gestió", pensa Emmanuel.

Gràcies a la llavor plantada pels Rosenstingl al número 14 del carrer de la Palla, i a l'empenta de la comunitat nascuda, fet i fet –ironies del destí–, *gràcies* al règim nazi, ben aviat es va poder obrir amb tots els permisos una sinagoga, als anys 50, la del carrer de l'Avenir, la primera construïda a l'estat espanyol des del 1492.

Arnold Rosenstingl va contribuir de forma determinant al procés de renaixement del judaisme barceloní, a la postguerra

Lluís Bonada